

LIETUVIŠKOS KNYGOS UŽSIENIO
PARODOSE 1895—1940 M.

VANDA STARKŪNAITĖ

Lietuviška knyga atstovauja mūsų kraštą, mūsų tautos kultūrą ne tik Tarybų Sąjungoje, bet ir užsienyje. Aukštas lietuviškos knygos įvertinimas, kurio ji pastaruoju metu susilaukė tiek visasąjunginėje, tiek užsienio spaudoje, nemažas kiekis diplomų ir prizų, gautų tarptautinėse parodose, neatėjo iš karto. Tam reikėjo gilių tradicijų, kurių formavimėsi svarbią vietą užima knygų parodos.

Nors knygų parodos skatino ir skatina knygų poligrafinių ir meninių apipavidalinimą, propaguoja lietuvišką knygą, turi visuomeninės, ideologinės ar politinės reikšmės — jų istorija iki šiol nesidomėta. Nežinoma lietuviškų knygų parodų chronologija, kur ir kiek tokių parodų buvo. Atskiruose tyrinėjimuose liečiami knygos vystymosi klausimai, leidyklų indėlis knygos apipavidalinime, nagrinėjama atskirų dailininkų-iliustratorių kūryba ir kt. Knygotyros ir dailės kritikos darbuose nagrinėjamas atskirų istorinių periodų knygų iliustravimas. Tačiau ši dalinė medžiaga nesudaro vieningo knygų eksponavimo parodose istorijos vaizdo.

Šio darbo tikslas — apžvelgti lietuviškų knygų eksponavimą tarptautinėse ir užsienio parodose nuo XIX a. pabaigos iki 1940 metų. Pateiktoji medžiaga padeda išryškinti tradicijas, kuriomis remiasi lietuvių tarybinė knyginė grafika, jų apipavidalinimas, knygų leidyba.

Lietuviška knyga, pradėjusi savo kelią 1547 metais, parodose ima dalyvauti tik XIX a. pabaigoje. Tuo metu Lietuvoje sparčiai vystosi kapitalizmas, atsiranda poreikis reklamuoti ekonomikos, kultūros ir kt. pasiekimus.

Nors tuo metu lietuviška knyga lotyniškėmis raidėmis draudžiama, tačiau pažangūs kultūros veikėjai kovoja už spaudos atgavimą. Knygų parodos buvo viena šios kovos priemonių. Tai labai ryškiai 1895 m. vasario 19—birželio 15 dienomis Peterburge vykusioje parodoje, kur buvo eksponuotos lietuviškos knygos. E. Volterio, S. Baltramaičio ir kitų lietuvių iniciatyva parodoje eksponuojama daugiau kaip 100 lietuviškų spaudinių. Tuo buvo siekiama atkreipti Rusijos visuomenės dėmesį į spaudos draudimo beprasmiškumą ir susilaukti paramos kovoje už lietuviškos spaudos draudimo panaikinimą.

Parodos eksponatai buvo suregistruoti ir aprašyti kataloguose. Latvių, estų ir lietuvių spaudai skirta katalogo dalis buvo išleista atskiru leidiniu¹. Lietuviškas knygas katalogui aprašė E. Volteris. Kiekviena pozicija anuota rusų kalba. Tik kelios eksponuojamos lietuviškos knygos buvo išspausdintos rusiškuoju šriftu „graždanka“.

Tuo pačiu metu, 1895 m. balandžio 5—12 dienomis vyko pirmasis Rusijos spaudos darbuotojų suvažiavimas, kuriame S. Baltramaitis skaitė pranešimą, liečiantį lietuviškų knygų spaudos

¹ Литовския Издания.— В кн.: Образцы инородческой печати Западной России. Каталог. СПб., 1895, с. 48—72.

draudimo klausimą². Diskusijose suvažiavimo dalyviai aptarė lietuviškų knygų ekspoziciją ir pranešime iškeltą spaudos draudimo problemą. Suvažiavimas priėmė nutarimą panaikinti spaudos lotyniškoms raidėms draudimą ir perdavė jį Vidaus reikalų ministrui.

Politinės kovos arena dėl lietuviškų knygų teisių tapo ir 1900 metų Pasaulinė Paryžiaus paroda. Lietuviškojo skyriaus organizatoriai savo atsišaukime rašė: „Niekur pasaulyje nėra kitos tokios šalies, kur kiekviena knygelė, kiekvienas raštas, atspausťas prigimtoje tėviškoje kalboje, yra laikomas už daiktą aštriai uždraustą...“³ Parodos organizavimu rūpinosi keletas paralelinių komitetų, kurie savo veiklos nekoordinavo: 1893 m. Lauryno Ivinskio įkurta „Lietuviška Europos—Amerikos draugystės“ draugija, Ciuricho (Šveicarija) „Lietuviškos Jaunuomenės Draugystė“, Europos parodos komitetas, Amerikos parodos komitetas, Paryžiaus parodos komitetas, vėliau ir Prūsijos komitetas.

Ekspozicijos organizatoriai, siekdami atkreipti pasaulio tautų dėmesį į knygos lotyniškais rašmenimis uždraudimą, nutarė eksponuoti tik lietuviškas knygas, laikraščius, žurnalus. Tačiau savo sumanymą vėliau jie buvo priversti iš dalies pakeisti, nes reacin-gieji sluoksniai pasisakė prieš lietuviškų knygų eksponavimą Pasaulinėje parodoje. Antai Prūsijos spaudoje pasiro-

dė žinutės, raginančios ir toliau drausti lietuviškas knygas⁴. Tuo buvo suinteresuoti tenykščiai knygų leidėjai, kurie leisdavo lietuviškas knygas, gabendavo jas slapta per sieną ir, išplatinę Lietuvoje, gaudavo didelius pelnus. Statistika rodo, kad 1864—1896 m. Rytų Prūsijoje atspausdinta 4 milijonai egzempliorių įvairiausių lietuviškų leidinių 1,5 milijono rublių vertės⁵.

Dalyvavimas parodoje buvo susijęs su eile sunkumų: medžiagą iš Didžiosios Lietuvos reikėjo rinkti slapta, trūko lėšų ir tam darbu pasišventusių žmonių.

Parodos organizavimo laikotarpiu, siekiant geriau supažindinti lankytojus su lietuviškomis knygomis, buvo atliktas didelis lietuviškos spaudos bibliografavimo darbas. Laiko iki parodos buvo likę nedaug, ir organizatoriaus teko skubėti. Dėl šios priežasties lietuviškų knygų gotiškomis raidėmis katalogas⁶ buvo išleistas su trūkumais. Kataloge surinktos knygos, išspausdintos 1761—1899 m. Tilžėje spausdintų lietuviškų knygų katalogą sudarė J. Zanavykutis⁷ (Angrabaitis Juozas). Vėliau katalogas buvo papildytas Amerikoje išleistų knygų sąrašu⁸. Prūsijoje išleistas knygas suregistravo M. Zau-niutė⁹.

Lietuvišką ekspoziciją buvo numatyta įrengti Trokadero muziejuje, tačiau administracija įspėjo, kad draudžiamų eksponatų nebūtų. Tada Amerikos lietuvių parodos komitetas pasiū-

² Žukas V. Lietuviškos knygos klausimas 1895 m. Peterburge.—„Bibliotekų darbas“, 1968, Nr. 8, p. 34—36.

³ Zilinskis J. Albumas lietuviškos parodos Paryžiuje, 1900 metuose. Plymouth Pa, 1902, p. (9).

⁴ Zemaitische Literatur auf der Pariser Weltaufstellung.—„Tilsiter Zeitung“, 1899, rugp. 9, Nr. 185.

⁵ Bagdonas (J.) Lietuvių politinis žygis Paryžiuje 1900 metais.—„Lietuvos Aidas“, 1937, liepos 6, Nr. 298, p. 5.

⁶ Katalogas lietuviškų knygų su Gotiškomis literomis. Bitėnai, 1900. 31 p.

⁷ Zanavykutis J. Suskaita arba statistika visų lietuviškų knygų atspausť Prusuose nuo 1864 metų iki pabaigai 1896 metų. Tilžė, 1897 55 p.

⁸ Jonas J. Suskaita arba statistika visų lietuviškų knygų atspausť Amerikoje nuo pradžios lietuviškos Amerikon emigracijos iki 1900 metų. Plymouth Pa, 1900. 35 p.

⁹ Zau-niutė M. Priedas prie statistikos lietuviškų knygų... Plymouth Pa, 1900. 15 p.

Iš eksponuoti ir etnografinę medžiagą. Kiti parodos organizatoriai su tuo sutiko. Buvo surinkta ir eksponuojama etnografinė medžiaga: rankdarbiai, drabužiai, medžio drožiniai, tautiniais rūbais aprengti manekėnai, vaizduojantys piršlybų sceną. Jie pasitarė, ar ne tik kaip priedanga draudžiamoms knygoms, bet ir patys buvo rimti, įdomūs eksponatai. Nors Pasaulinė paroda Paryžiuje prasidėjo 1900 m. balandžio 15 d., tačiau lietuvių skyrius dėl užsitęsusio etnografinių eksponatų rinkimo buvo atidarytas tik gegužės 15 d. Trokadero muziejaus patalpose.

Lietuviškos knygos buvo sudėtos spintose, ir lankytojai jas galėjo apžiūrėti tik per stiklą. Siekiant parodyti lietuvių literatūros įvairiapusį skumą, ji buvo suskirstyta į atskirus skyrius, kurių pavadinimai turėjo užrašus ir prancūzų kalbą. Kai kurių knygų, išspausdintų iki 1863 m. (K. Širvydo „Punktai sakymų“, S. Daukanto „Dainos“ ir kitų), buvo atversti antraštiniai puslapiai, kad lankytojai galėtų pamatyti pačią knygą. Beveik visų knygų viršeliai buvo aptraukti juoda medžiaga.

Geresnei lankytojų informacijai apie eksponuojamas knygas buvo išleistas lietuviškų knygų katalogas prancūzų kalba¹⁰. Jis pasirodė vėlai — likus pusantro mėnesio iki parodos uždarymo, todėl nebesuvažindavo laukiamo vaidmens. Iš katalogo matyti, kad turtingiausias knygomis buvo grožinės literatūros skyrius (eksponuotos 169 knygos). Originaliosios literatūros iš 86 prozos veikalų buvo tik 18. Plati ir knygų leidybos geografija: Pensilvanija, Berlynas, Leipcigas, Krokava, Poznanė, Bitėnai ir kt.

Lapkričio 12 dieną paroda pasibaigė. Kai kurie etnografiniai eksponatai ir 18 knygų, liečiančių Lietuvos etnografiją, buvo perduota Trokadero muziejui, 82 leidiniai padovanoti Paryžiaus Nacionalinei bibliotekai. Etnografiniai eksponatai, skolinti iš Lietuvos valstiečių, buvo jiems gražinti. Dalis likusių eksponatų kurį laiką buvo pas Morą Zauriutę, o vėliau pateko Lietuvos Mokslo Draugijos žinion.

Lietuvių tautos liaudies meno, etnografijos aukštinimas, lietuvių kalba išleistų knygų eksponavimas Paryžiaus parodoje turėjo didelę reikšmę kovoje už lietuvių kalbos teises, už lietuviškos spaudos laisvę.

XX a. pradžioje, bręstant revoliucinei situacijai, Rusijoje ir Lietuvoje carinė vyriausybė, siekdama pakirsti liaudies revoliucingumą, griebsi nuolaidų — 1904 m. gegužės 7 d. (balandžio 24 d.) panaikino lietuvių spaudos draudimą. Nepaisant cenzūros trukdymų, lietuviškų knygų leidyba žymiai suaktyvėjo. Daug dėmesio knygos išvaizdai skyrė nacionalinės dailės kūrėjai M. K. Čiurlionis, A. Žmuidzinavičius, P. Rimša, K. Šimonis ir kiti¹¹. Jų piešais viršeliais, vinjetėmis, iliustracijomis puošiami elementoriai, pasakų rinkiniai bei kitokio turinio knygos. Tačiau šiuo laikotarpiu dėl nepalankių sąlygų lietuviškos knygos nebuvo eksponuojamos užsienio parodose (1910 m. jos pabuvojo tik Peterburge¹²).

Kaizerinės okupacijos metais be Rytų kariuomenės Vyriausiojo vado leidimo buvo draudžiama spausdinti bet kokius leidinius ar platinti įvežtus iš kitur. Nemažai sutrukdė ir pirmojo pasaulinio karo metai. Tik 1918-aisiais, įkūrus Tarybų valdžią Lietuvoje, atsi-

¹⁰ Catalogue des livres lithuaniens imprimés de 1864 a 1899... Paris, 1900, 27 p.

¹¹ Bačėnas V. Grafinė ir poligrafinė knygos kultūra.—„Kultūros barai“, 1967, Nr. 1, p. 3.

¹² Apie Mokslo Draugijos dalyvavimą įrengime lietuvių skyriaus Apšvietimo Lygos „vadovėlių ir mokslo įrankių“ parodoj Peterburge. (Kronika).—„Lietuvių tauta“, 1910. Kn. 1, D. 4, p. 572.

randa potencialios galimybės vystyti knygų leidybą. Daug lėšų ir dėmesio skiriama kultūrai, švietimui, spaudos organizavimui. „Per nepilnus 1918 metus Lietuvos reikalų komisariatas išleido apie 70 knygų bei brošiūrų ir nemažai jų paruošė spaudai“¹³. Tačiau apie knygų eksponavimą, o tuo labiau užsienyje — negalėjo būti ir kalbos, nes jaunai tarybinei respublikai reikėjo kovoti su išorės ir vidaus priešais, vystyti vidaus ūkį.

Buržuazinė valstybė mažai rūpinasi knygų leidyba ir eksponavimu parodose. Tai pereina į privačių asmenų ir draugijų rankas.

Po ilgos pertraukos 1922 m. knygos patenka į tarptautinę spaudos parodą Prahoje¹⁴, tačiau jų apipavidalinimas ir išorė atrodė nekaip. Po parodos, spaudoje tuo reikalu buvo rašoma, kad reikia susirūpinti „knygos išvaizda“, nes tai svarbu „ne tik pačiai knygai, bet ir tautai, kuri ją išleido“¹⁵. Atrodo, kad kaip tik dėl šių priežasčių lietuviškos knygos nebuvo eksponuojamos Kelno spaudos parodoje 1928 m. gegužės mėnesį. Kvietimas dalyvauti šioje parodoje buvo apsvarstytas Lietuvos Švietimo Ministerijos tarpžinybiniame pasitarime, tačiau parodos organizacinis komitetas taip ir liko neišrinktas¹⁶.

Tuo tarpu lietuvių liaudies meno parodos buvo surengtos ne viename užsienio mieste. Pavyzdžiui, 1930 m. jos

suruošiamos Stokholme¹⁷, Osle, Kopenhagoje. Su šia paroda Švedijos mieste Geteberge, parodos organizavimo dienomis, Gumperto knygyno languose buvo eksponuojamos knygos apie Lietuvą¹⁸.

Buržuazinėje Lietuvoje plačiai reikėsi dvasininkija, kišdamasi į politinį bei kultūrinį gyvenimą, todėl keletą kartų lietuviškų knygų ekspozicijos užsienyje buvo įrengtos katalikiškų knygų parodose: Lile 1932 m., Vatikane 1936 m.

1932 m. Lile vyko I-asis tarptautinis katalikų akademinės spaudos kongresas ir spaudos paroda. Kongrese suorganizuotoje spaudos parodoje buvo daugiau kaip 300 leidinių¹⁹. Lietuvos skyriuje buvo eksponuojami žurnalai: „Židynys“, „Ateitis“, „Ateities spinduliai“, „Naujoji Vaidilutė“, „Rytas“ ir keliolika „Naujosios Romuvos“ numerių.

1936 m. gegužės 12 — 1937 m. balandžio 30 dienomis Vatikane vyko pasaulinė katalikiškos spaudos paroda. Parodos organizacinis komitetas siekė atskleisti spaudos svarbą katalikiškame darbe. Parodoje buvo trys pagrindiniai skyriai: bendras (kuriame buvo siekiama pateikti plačią spaudos istorijos analizę), tautinis skyrius (atskirų šalių katalikų spauda) ir sisteminis (katalikų spauda, išdėstyta specialia tvarka)²⁰.

Lietuvos skyriumi parodoje rūpinosi 1935 m. sudarytas komitetas²¹. Paroda

¹³ *Sionienė V.* RKP (b) Lietuvių sekcijų Centro Biuro ir Lietuvos reikalų komisariato leidybinė veikla 1917—1918 m.—, „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“, t. 4, V., 1965, p. 65.

¹⁴ Spaudos paroda Prahoje. (Kronika).—, „Knygos“, 1924, Nr. 4—6, p. 457.

¹⁵ *Urbšienė M.* Lietuviškos knygos estetiškumas ir praktiškumas.—, „Židynys“, 1929, Nr. 11, p. 336.

¹⁶ Lietuva ir Koelno spaudos paroda.—, „Bibliografijos žinios“, 1928, Nr. 1, p. 26.

¹⁷ *Paleckis J.* Stokholme turime suruošti Lietuvių dieną.—, „Diena“, 1930, geg. 18. Parašas: S. Telšiškis.

¹⁸ Lietuvių liaudies meno paroda Goteborge.—, „Naujoji Romuva“, 1931, Nr. 45, p. 1083.

¹⁹ I-asis tarp. katalikų akademijos spaudos kongresas Lille.—, „Naujoji Romuva“, 1932, Nr. 15, p. 358.

²⁰ *Slapšinskas J.* Sala Lituana.—Leid.: XXVII Knygos Mėgėjų metraštis. T. 2. K., 1937, p. 107—128.

²¹ 1936 metais Vatikane įvyks pasaulinė katalikų spaudos paroda.. (Kronika).— „Židynys“, 1936, t. 23, Nr. 8—9, p. 241.

apipavidalino dailininkas A. Valeška, kuriam talkininkavo R. Kalpokas, A. Kairys, V. Andriušis. Lietuvos periodikos bibliografinę ir statistinę medžiagą parodai parūpino J. Slapšinskas. Lietuvos skyrius buvo atidarytas tik gegužės 31 dieną, nes Tvarkomasis komitetas neleido eksponuoti Lietuvos žemėlapiu, kuriame buvo pavaizduotas okupuotas Vilniaus kraštas. Parodos dailininkai pareiškė protestą ir grįžo į Kauną, o parodos įrengimo laikas užsitęsė. Vis tik politinis Lietuvos žemėlapis buvo perdirbtas į kultūrinį. Lietuvišką periodinę spaudą vaizdavo 9 diagramos, be to buvo eksponuojami 52 laikraščiai ir žurnalai.

Kadangi vieningo knygų eksponavimo centro nebuvo, tai jų ekspozicijos ruoštos ir atsitiktinėse parodose; daugiausia atskirų entuziastų pastangomis. Štai 1933 m. sausio 14—29 dienomis Prahos miesto Centrinėje bibliotekoje vyko estų, latvių, lietuvių ir čekų knygų paroda. Lietuviškų knygų skyrių organizavo lietuvių studentų draugija „Lithuania“. Parodos tikslas buvo atskleisti tų šalių istoriją, literatūrinius ryšius ir parodyti knygų meną²². Buvo išleistas parodos katalogas čekų kalba²³. Apžvalginį straipsnį iš lietuviškų knygų istorijos parašė V. Ruzgas. Straipsnyje minimi šie knygų iliustratoriai: P. Galaunė, A. Galdikas, P. Rimša, K. Šimonis, A. Žmuidzinavičius, J. Burba, V. Jonynas. Kataloge suregistruotos 133 lietuviškos knygos, eksponuotos parodoje.

Tais pačiais 1933 m. pasaulinėje parodoje Amerikoje žurnalo „Time“ redakcija organizavo žurnalų skyrių, į kurį pakvietė dalyvauti Lietuvos žurnalo „Naujoji Romuva“ redakciją²⁴. „Time and Fortune“ paviljone buvo eksponuojama apie 1500 pasaulio leidinių²⁵, iš jų lietuviškų buvo daugiau kaip 10.

Šiose parodose knygų konkursų nebuvo, lietuviškos knygos prizų negavo, tačiau pats dalyvavimas jose skatino gerinti knygos apipavidalinimą, kelti jos poligrafinę kultūrą.

Tobulinant ir gražinant lietuvišką knygą, daug pasidarbavo entuziastų grupė, 1931 m. pasivadinusius „XXVII Knygos Mėgėjų draugija“. Ją sudarė 27 asmenys, jų tarpe ir šiandien plačiai žinomi dailininkai, rašytojai, visuomenės veikėjai — J. Kuzminskis, P. Galaunė, M. Bulaka, S. Ciurlionienė-Kymantaitė ir kiti²⁶. Draugija savo tikslus įstatuose nusakė taip: „a) kultivuoti dailiąją knygą ir ugdyti jos pamėgimą Lietuvoje; b) palaikyti santykius su knygų mėgėjų draugijomis...“²⁷ Draugijos nariai išvystė gana plačią veiklą, rūpinosi knygos apipavidalinimu, leidyba, jų propagavimu ir eksponavo lietuviškas knygas užsienio parodose.

1937 m. pasaulinė paroda „Menas ir technika moderniškaime gyvenime“ Paryžiuje²⁸ buvo didelis įvykis ir Lietuvos kultūriniame gyvenime. Lietuva parodoje turėjo atskirą skyrių. Parodai pradėta ruošti 1936 m. Sudaromi du komitetai: vykdomasis (pirmininkė

²² *Monkevičius J.* Pabaltijo knygų paroda Prahoje.—„Rytas“, 1933, Nr. 24, p. 6.

²³ Pabalties tautų knygų paroda Prahoje 1933 m. Praha, 1933, 38 p. Antr. lygiagr. čekų, estų, liet. ir latv. k.

²⁴ „N. Romuva“ pakviesta dalyvauti pasaulinėje Amerikos parodoje. (Kronika).—„Naujoji Romuva“, 1933, Nr. 127, p. 546.

²⁵ „Naujoji Romuva“ Čikagos parodoj. (Kronika).—„Naujoji Romuva“, 1933, Nr. 143, p. 765.

²⁶ *Bačėnas V.* Grafinė ir poligrafinė knygos kultūra.—„Kultūros barai“, 1967, Nr. 1, p. 4.

²⁷ Įstatai — Leid.: XXVII Knygos Mėgėjų metraštis. T. 1, K., 1933, p. 133.

²⁸ *Cilvinaitė M.* 1937 m. tarptautinė paroda Paryžiuje.—„Bibliografijos žinios“, 1936, Nr. 6, p. 253—254.

M. Avietinaitė, dailininkas V. Jonynas, inž. A. Šalkauskis, A. Juška ir A. Tamošaitis) ir meno patariamasis (pirmininkas P. Galaunė, dailininkai A. Varnas, J. Mikėnas, V. Jonynas, architektas V. Landsbergis)²⁹.

Lietuvos eksponatams (drauge su Latvija ir Estija) buvo skirtas vienas paviljonas. Lietuva eksponavo knygas, liaudies meno dirbinius, skulptūras, suvenyrus...³⁰

Lietuviškomis knygomis rūpinosi XXVII Knygos Mėgėjų draugija, išleidusi keletą leidinių specialiai parodai. Šeši iš jų apdovanoti aukščiausiu prizu — Grand Prix. Tai dailininko M. Bulakos medžio raizininiais iliustruota J. Biiliūno „Liūdna pasaka“, V. Petravičiaus lino raizininiais iliustruota lietuvių liaudies pasaka — „Gulbė — karaliaus patinė“, J. Kučo iliustruota J. Tumo-Vaižganto „Milžinų dvasios“, XXVII Knygos Mėgėjų metraščio I-asis ir II-asis tomai ir V. Biržiškos „Bibliotekos“³¹. Grand Prix — tai pirmas aukštas įvertinimas, kurio susilaukė lietuviškos knygos.

Dar kartą lietuviškos knygos buvo eksponuotos knygų parodoje Prahoje 1938 m.³² (suorganizuotoje Spoleh českých bibliofilů). Lietuviškos knygos, eksponuotos šioje parodoje, nebuvo jai specialiai ruoštos, todėl nepasižymėjo aukšta apipavidalinimo kokybe.

Pasaulinėje parodoje Niujorke 1939 m. Lietuva turėjo atskirą paviljoną.

„Lietuvos paviljone“... išstatyta viskas, ką geriausio duoda Lietuvos žeme-

lė maitintoja ir ką gali sukurti Lietuvos sūnaus ir dukros — menininko — mintis ir ranka“³³ — rašė spauda.

Parodoje buvo eksponuojami Lietuvos dailininkų paveikslai, M. K. Čiurlionio darbų reprodukcijos, skulptūros.

Atskira salė buvo skirta švietimui Lietuvoje pavaizduoti. Spaudos skyriuje eksponuoti brėžiniai rodė švietimo augimą. Spaudos skyriuje buvo išdėstytos knygos nuo M. Mažvydo „Katekizmo“ iki vėliausių leidinių³⁴.

1939 m. Visasąjunginė kultūrinių ryšių su užsieniu draugija pakvietė Lietuvos — Tarybų Sąjungos bendradarbiavimo draugiją suorganizuoti Maskvoje lietuviškų knygų parodą. Susirinkę pasitarti lietuvių bibliografai ir knygų leidėjai išrinko parodos organizavimo komitetą³⁵ ir numatė surinkti knygas apie Tarybų Sąjungą, eksponuoti vertimus iš rusų kalbos, grožinę literatūrą, knygas vaikams ir t. t.

Parodą organizuoti padėjo Valstybinė centrinė Užsienio literatūros biblioteka Maskvoje, kuri ir iki tol populiariai lietuvių literatūrą Tarybų Sąjungoje.

Lietuvių knygos paroda buvo atidaryta 1940 m. kovo mėn. 27 dieną Maskvoje, Valstybiniame naujojo Vakarų Europos meno muziejuje³⁶. Joje eksponuota daugiau kaip 1000 įvairių sričių knygų, žurnalų, brošiūrų, žymesniųjų lietuvių rašytojų portretai (pradedant A. Baranasku ir baigiant P. Cvirka, A. Venclova), plakatai, diagramos, vaizduojančios lietuviškų kny-

²⁹ „Paryžiaus 1937 m. meno ir technikos parodoje...“—„Gimtasai kraštas“, 1936, Nr. 2—4, p. 576—577.

³⁰ *Normantas J. Lietuva Paryžiuje*.—„Mūsų Vilnius“, 1937, Nr. 17, p. 277—279.

³¹ XXVII Knygos Mėgėjų leidiniai. K., 1938. (2 p. su iliustr.).

³² Gražių ir negražių knygų vargai.—„Dienovidis“, 1938, Nr. 10, p. 437—438. Parašas J. Br.

³³ Lietuva 62 tautų šeimoj. Kaip atrodo Lietuvos paviljonas pasaulinėje Niujorko parodoje.—„Lietuvos žinios“, 1939, geg. 11, Nr. 106, p. 7. Parašas: S. S.

³⁴ *Jurginis J. Lietuvos paviljonas pasaulinėje Parodoje*.—Leid.: New Yorko pasaulinė paroda 1939—1940. Brooklyn-N. Y., 1940, p. 38—40, 49, su iliustr.

³⁵ Lietuvių knygos paroda Maskvoje.—„Dienovidis“, 1939, Nr. 4, p. 184.

³⁶ Lietuvių knygų paroda Maskvoje.—„Kultūra“, 1940, Nr. 4, p. 285—286, su nuotr.

gų leidybą. Literatūra buvo suskirstyta į 16 skyrių. Prie kiekvienos knygos buvo paaškinimas rusų kalba. Be to, organizatoriai parodos katalogą išleido rusų kalba³⁷. Dalis lietuviškų knygų buvo eksponuota Lenino bibliotekoje³⁸. Paroda prisidėjo prie dviejų kaimyninių šalių draugystės ir kultūrinio bendradarbiavimo stiprinimo.

1895—1940 m. laikotarpiu, nors višumeninės-politinės bei kultūrinės sąlygos nebuvo palankios lietuviškų knygų leidybai, o tuo labiau jų ekspona-

vimui užsienyje, lietuviškos knygos buvo eksponuotos keliolikoje užsienio parodų, susilaukė tarptautinio pripažinimo. Tai atskirų knygų mylėtojų bei organizacijų nuopelnas. Jie kaupė knygų eksponavimo patyrimą, mokėsi iš kitų tautų knygų apipavidalinimo, iliustravimo, poligrafinio meno.

Lietuviškų knygų eksponavimo 1895—1940 metais patyrimu bei knygų leidybos pasiekimais vėliau sėkmingai naudojosi Tarybų Lietuvos dailininkai-iliustratoriai, poligrafijos darbuotojai, parodų organizatoriai.

VVU Bibliotekininkystės
ir mokslines informacijos katedra

Įteikta
1971 m. balandžio mėn.

ЛИТОВСКИЕ КНИГИ НА ВЫСТАВКАХ ЗА ГРАНИЦЕЙ В 1895—1940 гг.

В. СТАРКУНАЙТЕ

Резюме

Литовская книга отражает культуру нашей нации и Литовского края. Особенно выставки книг за границей репрезентируют достижения литовской полиграфии, пропагандируют искусство книжного художественного оформления.

Задача этой работы проследить путь литовской книги на международных и зарубежных выставках с конца XIX века до 1940 года.

Литовские книги начинают экспонироваться на выставках в конце XIX века, когда в Литве начинает развиваться капитализм и появляется нужда рекламировать достижения экономики и культуры.

В то время литовская книга, написанная латинским шрифтом, была запрещена, и прогрессивные деятели культуры боролись за восстановление печати. Выставки книг были одним из средств этой борьбы. Это хорошо видно на примере Петербургской выставки 1895 года (19 февраля—15 июня), где по инициативе Е. Вольтериса, С. Балтрайтиса и других на выставке экспонировались больше ста литов-

ских изданий. Этим они хотели обратить внимание русской общественности на бессмысленность запрета литовской печати и добиться поддержки в борьбе за ее восстановление. Аренной политической борьбы за литовские книги стала и Всемирная Парижская выставка 1900 года.

Книги на выставке были тщательно оформлены — корешки были обтянуты черной материей. Они экспонировались в шкафах, и посетители могли видеть их только через стекло. Поэтому был выпущен на французском языке каталог экспонируемых книг. В нем были перечислены 563 книги. Экспозиция была дополнена этнографическим материалом: работы народных умельцев, одежда, изделия из дерева, манекены, одетые в народную одежду, представляли сцену сватовства. Они были не только прикрытием запрещенным книгам, но и интересными экспонатами.

И эта выставка имела большое значение для борьбы за права литовской печати.

³⁷ Выставка литовской книги. Каталог. М., 1940. 46 с.

³⁸ *Sarmaitis R.* Lietuviškoji knyga Maskvoje.— „Tiesa“, 1940, lapkr. 2.

В ситуации назревания революции 1905 года, царское правительство смягчило запрет, наложенный на литовской печати.

Несмотря на это и в дальнейшем было не много помех в издании книг и их экспонировании: оккупация кайзеровской Германии, годы первой мировой войны. Оживление культурной жизни начинается только со времени установления Советской власти в Литве. Однако это было не на долго, так как власть переходит в руки буржуазии, которая меньше всего заботилась изданием книг, организацией их выставок. Это переходит в руки отдельных личностей и обществ. В буржуазной Литве большую силу получает духовенство, которое вмешивалось в политическую и культурную жизнь: по этому несколько раз литовские книги побывали на зарубежных католических выставках: в Лилле (1932 год) и Ватикане (1936 год).

В 1922 и 1933 году книги экспонировались в Праге, в 1930 году на выставке литовского народного искусства в Гетеборге (Швеция) было представлено и несколько книг. На всемирной выставке в Америке в 1933 году экспонировалось больше 10 литовских изданий.

На этих выставках книжных конкурсов не было, литовские книги призов не получали, однако само участие на них поощряло улучшать оформление книг и их полиграфическое исполнение.

Для развития литовской книги много делала группа энтузиастов, которая называла себя «Общество XXVII Любителей Книг»

(1931 год). Они заботились об оформлении, издании, пропаганды и экспонировании книг на зарубежных выставках. Благодаря им, всемирная выставка 1937 года в Париже стала большим событием в культурной жизни Литвы. Общество выпустило несколько изданий специально для выставки. Шесть из них получили первый приз — Grand Prix. Это было первое высокое признание литовских книг.

В 1938 году литовские книги экспонировались в Праге, в 1939 году на Всемирной Выставке в Нью-Йорке.

Важным событием в культурной жизни Литвы была выставка книг в Москве в 1940 году. На ней было представлено больше 1000 разных книг, журналов, брошюр, плакатов, портретов известных литовских писателей и т. д.

Эта выставка помогла усилению дружбы и культурных связей двух соседних стран.

Хотя период с 1895—1940 года был неблагоприятным для общественно-политических, культурных условий изданию книг и тем более для их экспонирования за рубежом, однако книги не раз представлялись на выставках. Большой приз оценил правильное развитие формирующейся национальной школы литовских художников-иллюстраторов.

Опыт экспонирования литовских книг в 1895—1940 годах позже успешно использовались художники-иллюстраторы, работники полиграфии, организаторы выставок Советской Литвы.

LITHUANIAN BOOKS IN EXHIBITIONS ABROAD IN THE PERIOD OF 1895—1940

V. STARKŪNAITE

Summary

Lithuanian books represent our country, its national culture not only in the Soviet Union but also abroad. The recognition of Lithuanian books which has recently been widely mirrored in Soviet as well as foreign press, a great number of prizes and diplomas, won at international exhibitions, was not an easy gain. The road to the wide acclaim lay through long traditions; in that not a little role was played by

book exhibitions. It is interesting, therefore, to survey the history of book exhibitions.

It was only at the end of the 19th century that Lithuanian books gained access to exhibitions. The delay can be accounted for by the fact that Lithuanian printing in Latin characters had been abolished for a long time. Progressive cultural workers fought for the re-establishment of Lithuanian printing; in that struggle book

exhibitions played not an insignificant role. In 1895 from February 19 to June 15 a book exhibition was held in St. Petersburg were on the initiative of E. Volter, S. Baltramaitis and others, more than 100 Lithuanian publications were on display. The exhibition was meant to attract the attention of Russian society to the absurdity of abolition of printing and thus gain support in the struggle against it.

The 1900 World Exhibition in Paris was another arena where the battle for Lithuanian books was fought. It was not an easy task to collect books for the exhibition where we find 563 Lithuanian books. Beside the books Lithuanian ethnographic exhibits were on display. This exhibition greatly contributed to the re-establishment of Lithuanian printing in 1904. But in its further way Lithuanian books met with great difficulties: socialpolitical atmosphere of the country was not very conducive to the publishing business, let alone book exhibitions.

In the newly formed Lithuanian bourgeois state book exhibitions were the concern of private people. There were cases when Lithuanian books were exhibited in the exhibitions of Catholic Books abroad: in Lille in 1932 and in Vatican in 1936.

In 1922 and 1933 Lithuanian books were exhibited in Prague. In 1930 a few Lithuanian books were shown in the exhibition of Lithuanian folk art in Goeteborg (Sweden). There were alre-

ady 10 Lithuanian publications in the 1933 World Exhibition in America. At that time there were no book contests, but the participation in the exhibitions fostered the care for the quality of publishing and poligraphic execution.

A very important work in the publishing of Lithuanian books and their edition was carried out by a group of enthusiasts who in 1931 formed the "Society of 27 Book Lovers". Thanks to their efforts the 1937 World Exhibition in Paris was an important event in Lithuanian cultural life too. The Society issued several publications specially for the exhibition. 6 of them won the Grand Prix—that was the first recognition won by Lithuanian books.

In 1938 Lithuanian books were exhibited in Prague, in 1939—in the World exhibition in New York.

Very important was the exhibition held in 1940 in Moscow. More than 1,000 books on various questions, booklets and magazines were shown at it. This exhibition contributed to the further cultural friendship and collaboration between the two neighbouring countries.

In the period of 1895—1940 Lithuanian books could often be seen at different exhibitions. Though of varied quality, their poligraphic execution receives acclaim and the Grand Prix proves the high quality of our publishing mastery though the school of Lithuanian artists-book illustrators was still in the make